

Primerjava duhovne poti Janeza od križa in Terezije iz Lisieuxa

1. del

Sveta Terezija se je že od malega hranila s Svetim pismom in Hojo za Kristusom. Za urešničitev njenega karmeličanskega poklica so bili odločilni duhovni spisi matere ustanoviteljice Terezije Jezusove. "Prav posebno pa se je Terezija hranila z mističnim naukom svetega Janeza od Križa, ki je bil njen pravi duhovni učitelj. Zato se ni čuditi, da je v šoli teh dveh svetnikov tudi ona postala cerkvena učiteljica."¹

Na drugi strani Von Balthasar pravi o Tereziji, da je s smehljajem nekoliko popravila svoja učitelja Janeza in Terezijo Avilsko.² Poglejmo, kje se Terezijin nauk oziroma njena duhovna pot ujema z učenjem svetega Janeza in v čem se od njega razlikuje. Ob tem ne smemo spregledati dejstva, o katerem govori sam sveti Janez, da se namreč niti dve poti ne ujemata niti do polovice.

1. Isti poklic – različno življenje

Njuni življenjski poti se zelo razlikujeta; Janez je mladost preživel v revščini, Terezija pa v blagostanju. Oba sta sicer že kmalu izgubila enega od staršev, vendar Janez ni imel nadomestila, saj so ga še majhnega oddali v sirotišnico zaradi lakote, ki je tisti čas vladala v Španiji. Terezija pa je vsaj za nekaj časa imela še drugo mamico in vse ljubeče sestre ter izrednega očeta.

Zgodovinsko obdobje za časa življenja Janeza je povsem drugačno kot na pragu atomskega veka. Celotna takratna doba je bila izredno naklonjena kontemplaciji. Širom po deželi so brstela in se razvijala številna žarišča duhovnega življenja. Sveti Janez se zaradi tega s previdnostjo obrača na svoje španske

rojake, ki so že po naravi nagnjeni h kontemplaciji, ko pravi, da se bodo z njegovimi spisi okoristili le nekateri bralci.

Janezovo življenje je bilo polno zunanjih, vidnih nasprotovanj in polno nenehnega stika s številnimi ljudmi, Terezija pa je bila dejansko skrita pred svetom, njeno notranje trpljenje je bilo dobro prikrito tudi sosestram, razen seveda ob umiranju. Kljub temu poudarja, da je njena mala pot dostopna vsem. V tem najdemo glavno razliko med svetnikoma.

Čeprav sta oba živela karmeličansko karizmo, a po navidez tako različnih poteh, sta oba doživljala isto razodevanje skrivnosti božje ljubezni.

2. Namen njune posvetitve Bogu

Oba svetnika sta odgovorila na božji klic. Iz sadov njunih posvečenih življenj vidimo, da sta to poklicanost razumela vsak na svoj način. Bog ju je različno vodil.

Življenje svetega Janeza je polno dela in skrbi za ljudi. S svojim življenjem izpričuje izredno ljubezen do bližnjega. Tudi s svojimi spisi hoče dušam kazati pot k Bogu, a obenem ponižno ugotavlja, da se bo z njegovim delom okoristil le malokdo. In vse, kar se dogaja duši na tej poti, je le božji dar.

Med branjem njegove duhovne poti, se ne moremo upreti občutku, da je cilj duše "le" doživetje Boga, priti k Bogu in se z njim združiti za vedno ter tako potešiti hrepeneje, ki ga ima vsaka duša po neskončnem. Duša je na poti sama, kar je seveda resnica sicer se zateka po nasvete k ljudem, a zase in ne zato, da bi tudi druge vodila k Bogu. Ob

tem ne spreglejmo dejstva, da sveti Janez o sebi ni pisal niti v tretji osebi.

Sveta Terezija že v samostan vstopi z namenom moliti za svetost duhovnikov in za rešitev vseh duš. Namen njene celotne ljubezni do Boga je, dati piti žejnemu Jezusu, ki je žejen ljubezni vseh ljudi. Tako uresničuje Janezove besede iz komentarja devete kitice Duhovne pesmi: "Ljubezen se le z ljubeznijo plača!" Zaradi spoznanja Kristusove ljubezni, ki presega vsako spoznanje, nanjo odgovori z vso silo, da bi bil Jezus, čigar ljubezen je prezrta, zaničevana, zavržena, nekoč pri njej sprejet brez meja. Noče zasluženja zase, hoče le brisati solze Ljubljenu.

Da bi bilo to čimbolj učinkovito, mu hoče pripeljati vse duše. Je popolnoma misijonarska in hoče to delati še po smrti. Obsedena je od žeje po dušah kot sam Jezus. "**Nikoli nihče ni s tako vero in močjo poudaril apostolske rodovitnosti ljubezni!**"³

"Pritegni me k sebi in vsi, ki jih ljubim, bodo hiteli za vonjem tvojih dišav."⁴ V sebi čuti poklic bojevnika, duhovnika, apostola, učitelja, mučenca ... Premalo bi ji bilo samo eno mučeništvo, hrepeni pretrpeti vsa! Najpopolnejši darovi niso nič brez ljubezni, pravi apostol Pavel.

Če je Cerkev telo, ima tudi srce. To srce gori od ljubezni in daje vsem udom Cerkve njih dejavnost. Če bi ta ljubezen ugasnila, bi apostoli več ne oznanjali evangelija, mučenci ne bi hoteli več preliti svoje krvi. Sedela bo kot otrok ob prestolu Boga in dvojno ljubila svoje brate, ki se vojskujejo, saj ljubezen združuje v sebi vse poklice.

Terezija sklene: "**Moj poklic je ljubezen!** V srcu Cerkve, svoje matere, bom ljubezen. Tako bom vse."⁵ In res je vse. Misijonarka vseh časov na vseh krajih sveta.

3. Zakaj in kako pišeta

Svetnika pišeta zaradi potrebe in volje drugih, iz pokorščine. Ob tem vedno prosita za

božjo pomoč, saj se pred svojo nalogo iz različnih vzrokov čutita nemočna.

Sveti Janez od Križa piše duhovne pesmi. Kasneje na željo ljudi te pesmi tudi razlaga in tako so nastale štiri obsežne knjige. Mati Ana Jezusova, svetovalka in tovarišica svete Terezije Avilske, kasneje ustanoviteljica karmela na Francoskem, je od njega izprosila Duhovno pesem. Glavni vzrok, da je ljudem ustregel, je verjetno dejanska situacija v časih inkvizicije, ko so se spovedniki bali spremljati ljudi na kontemplativni poti. Njegova dela naj bi predstavljala izhod v sili za duhovno vodenje številnih potrebnih duš. Poglejmo, kako se je svetnik sam izrazil glede teh stvari v Predgovoru k Vzponu na goro Karmel.

"Človeška znanost ni dovolj za umevanje temne noči, pa tudi zgolj po izkušnji tega ne moremo izraziti."⁶ Pri besedah o tej tako temni noči, se zato ne bom zanašal niti na izkušnjo niti na znanje, saj lahko oboje vara, vendar si bom z njima pomagal. Za vse najvažnejše in najbolj temno, kar naj z božjo pomočjo povem, pa se bom opiral na Sveto pismo. Pod njegovim vodstvom se ne morem zmotiti, saj po njem govori sam Sveti Duh, če bom v kaki stvari pogrešil, ker ne bom prav razumel, pa nikakor ni moja namera, da se ločim od nauka svete Cerkve. V takem primeru se bom popolnoma podvrgel ne samo njeni odločitvi, ampak vsakomur, ki bi umneje in pravilneje kot jaz sam, sodil o teh stvareh.

"Človeška znanost ni dovolj za umevanje temne noči, pa tudi zgolj po izkušnji tega ne moremo izraziti. Če naj povem nekaj o tej tako temni noči, se zato ne bom zanašal na izkušnjo niti na znanje, saj se oboje lahko moti in vara. Pomagal si bom sicer tudi s tem dvojim, za vse najvažnejše in najbolj temno, kar naj z božjo pomočjo povem, pa se bom opiral na Sveto pismo. Pod njegovim vodstvom se ne morem zmotiti, saj po njem govori sam Sveti Duh. Ako pa bom v kaki stvari pogrešil, ker ne bom prav razumel, pa nikakor

ni moja namera, da se ločim od nauka svete Cerkve. V takem primeru se popolnoma podvržem ne samo njeni odločitvi, ampak vsakomur, ki bi umneje in pravilneje od mene sodil o teh stvareh.

Pisanja se nisem lotil, ker bi si domišljaj, da imam zmožnost za uresničenje tako sila težke stvari, ampak le iz zaupanja v Gospoda. On mi bo pomagal, da nekaj povem, zaradi velike stiske premnogh duš. Te so že stopile na pot kreposti, ko pa jih Gospod želi postaviti v (nedejavno) temno noč, po kateri naj bi dosegle združitev z njim, ne morejo naprej. Nekateri se ne znajdejo ali jim manjkajo izkušeni in bistri vodniki, drugim manjka pogum. Zato je prava žalost gledati, kako v svojem odnosu do Boga obtičijo pri tleh. Res je, da Bog duše pelje naprej in da jih more peljati naprej tudi brez njihove volje. Toda če se ne puste voditi, bolj malo napredujejo, ker se upirajo tistemu, ki jih pelje. Tudi njihovo zasluženje je manjše, ker ne sodelujejo z voljo in prav v tem največ trpe. Podobne so otrokom, ki jih hočejo matere vzeti v roke, oni pa brcajo, jokajo in trmoglavijo, saj hočejo za vsako ceno hoditi z lastnimi nogami. Zato seveda nikamor ne pridejo, če pa že hodijo, stopicljajo z otroškim korakom.

Težko in mučno je, če v milostnih trenutkih duša sama sebe ne razume in ne najde nikogar, ki bi jo razumel. Zgodi se včasih, da Bog vodi dušo po najvišji poti temnega bogozrenja in duhovne suhote, tako da se ji zdi, kakor da je izgubljena. In tedaj, ko je polna muk, temine in stisk, sreča nekoga, ki ji pravi kot Jobovi tolažniki, da se ji to dogaja zaradi njene melanholije, pobitosti ali pa da je vzrok kakšna njena skrita hudobija, zaradi katere naj bi jo Bog zapustil. Najde se celo kdo, ki ji pove, da nazaduje, ko ne najde več prejšnjega veselja v božjih rečeh.

Dozdeva se mi, da bi kdo lahko bolje pisal o teh stvareh, pa bi se vseeno okoristili s tem le maloštevilni bralci. Kajti v pričujočem spi-

su ne bom govoril osebam, ki jim ugaja hoditi k Bogu po gladkih in rožnatih stezah, ampak bom razlagal čvrst in trden nauk, veljaven za vsakogar, ki hoče priti do duhovnega očiščevanja. Tudi ni moj namen, da govorim vsem, ampak le nekaterim osebam iz reda prvotnih karmeličanov, tako redovnikom kot redovnicam, ki jim je Bog izkazal milost, da jih je postavil na strmo stezo gore Karmel.”

Kasneje je sveti Janez svoje spise namenil še drugim ljudem sveta, ki so se prepustili njegovemu vodstvu. Izrecno pa izključuje osebe, ki bi rade veljale za duhovne, pa jim ugaja hoditi le po rožnati poti, saj je imel v mislih splošno duhovno naravnost takratnega časa.

In kako ga lahko razumemo danes? Njegova dela zahtevajo primerno versko izobrazbo, resen miselni napor, predvsem pa odprtost za duhovne stvari, zato prav gotovo ne morejo postati uspešnica. Da ne bi obupali prehitro, sam svetnik priporoča zaupljivo vztrajnost, kajti kasnejša poglavja bodo osvetlila prejšnja, “ena stvar bo osvetlila drugo”. Le z vztrajnostjo bo mogoče v svetnikovem sporočilu človeku 16. stoletja razložiti tisto, kar je veljavno še danes. Človeka se lahko loti malodušje ob spoznanju, kako daleč so in ne-prehodne so strmine njegove duhovnosti. Ob tem spet pomaga svetnik sam s svojo tolikokrat poudarjeno mislijo, da Bog daje, komur hoče, kadar hoče in kakor hoče. Nič se ne da izsiliti. Vse je le milost. Velja le potrpežljivo čakanje v odprtosti, molitvi in ljubezni.

Sveta Terezija je poznala spise svetega Janeza in ob tem malodušju nam lahko pomagajo tudi njena spoznanja. Tu namreč najdemo bistveno stično točko z njeno duhovnostjo, le da jo ona razvije na svoj “mali” način, ko se postavi v vlogo otroka, ki mu dobri oče ne more ničesar odreči. O tem govori še sto poglavje Pot k Bogu.

Sveti Janez je nadarjen pesnik, obenem pa je tudi mojster nevezane besede. Terezija piše

zaradi ukaza ali prošnje predstojnic, da bi razveselila svojo mater in iz velike ljubezni do sester, ki so jo prosile, naj piše zanje. Le tako si lahko razložimo njeno veliko ustvarjalnost, saj je imela pri pisanju tudi čisto objektivne težave.⁷ Natančno se je morala držati dnevnega reda; pisala je ob petrolejki v šolski zvezek, ki ga ji je dala predstojnica in na kolenih držala majhno desko. Pogoji za pisanje so bili neprijemni, še posebej, ker jo je pozimi v nezakurjenem prostoru vedno zeblo. Pri pisanju so jo tudi stalno motili. To sama omenja posebno na koncu, ko piše še zadnje strani rokopisa C; s tresočo roko in z zadnjimi močmi, poslednje vrste celo v bolniški sobi, zato je njena zadnja izpoved ostala nedokončana.

Sama meni, da nima posebnega daru za pisanje, vendar dodaja, da njen namen ni pisanje leposlovja. To oceno si daje tudi zato, ker je njen slog v popolnem nasprotju s takratnim pisanjem. V šoli pa se je odlikovala posebno v zgodovini in prostih spisih! Vendar dobro čuti vso nemoč, kako s človeškimi besedami izraziti nebeške skrivnosti, zato pričakuje pomoč iz nebes: "Ko pišem, se obračam k Jezusu in njemu govorim. Tako lažje izrazim svoje misli. To pa na žalost ne spremeni resnice, da so kaj slabo izražene."⁸ Pri pisanju spominov ji je pokorščina pomembnejša. Sama o njej takole pravi:

"O, koliko nemira se človek reši z obljubo pokorščine! Kako srečne so navadne redovnice! Ker jim je edino vodilo volja predstojnikov, vedno zanesljivo vedo, da so na pravi poti. Nič se jim ni treba bati, da bi se zmotile, tudi če so prepričane, da se predstojniki motijo."⁹

Ob tem je treba omeniti, da se nikoli ni prepustila zgolj zunanjim zahtevam. Božja volja se ji res razodeva od zunaj, toda vedno je spravljena v največji globini njenega bitja. Tako je Terezija z zadržanostjo odgovorila na željo svoje sestre Pavline, naj napiše zgodovino svoje duše, ker se je bala, da bi ob uk-

varjanju s seboj postavila sebe v središče, prvo mesto pa vedno pripada samo Bogu. Kot običajno se je v molitvi poglobila v sestrino željo. Ob tem začuti, da je Jezusu všeč njena pokorščina, zato pristane: "Jezus mi je kmalu dal čutiti, da bo najbolj zadovoljen z menoj, če bom preprosto ubogala. Zato hočem oprevati tisto, kar bom ponavljala vso večnost – Gospodovo usmiljenje."¹⁰

"Pokorščina in razveseljevanje sta edina dva nagiba, ki sta Terezijo iz Lisieuxa naredila za eno najbolj branih svetnic na svetu. To je rodovitnost evangeljske besede."¹¹

Terezija vedno išče resnico. V rokopisu B svoji materi oziroma sestri razlaga: "Morda se vam bodo zdeli moji izrazi pretirani. Oprostite mi in pripišite to mojemu nerodnemu slogu. A zagotavljam vam, da v moji mali duši ni nobenega pretiravanja."¹² Na drugem mestu se zopet sprašuje: "Toda, ali resnično živi v mojem srcu čista ljubezen? Ali niso te moje neizmerne želje le sanje, le norost? Če je tako, Jezus moj, daj luči moji duši! Ti veš, da iščem resnico! Če so moje želje smeje, odvzem mi jih, saj so mi v najhujše mučenje!"¹³

Terezija piše tudi prisrčna pisma sestri Celin in duhovnima bratoma. Njena pisma so v bistvu globoko duhovno vodstvo duš. V njih ponovno razkriva in posreduje svoje poslansktvo in malo pot. Pri tem je zelo neposredna. Duhovnemu bratu Bellieru piše: "Ne poznam prihodnosti, vendar če bo Jezus uresničil moje slutnje, vam obljubljam, da bom tudi onstran vaša sestra. Najina povezanost ne bo pretrgana, ampak bo še globlja. Takrat ne bo več klavzure niti rešetak in moja duša bo mogla leteti z vami v daljnih misijonih."¹⁴

Opisuje tudi, kako srečna je bila, ko so jo določili za sestro bodočemu misijonarju. Čutila je, da je bila ta radost za njeno dušo nekaj novega, kot bi se prvič v življenju oglasile v njej nepoznane strune. Zavedala se je dolžnosti, ki jih je s tem sprejela. Podvojila je svojo gorečnost, saj je misijonarje tre-

ba podpirati z molitvijo in žrtvijo. Na začetku ni užila kake velike tolažbe, ki bi ji pripomogla h gorečnosti, saj njen mali brat Belliere ni rad pisal.

“Kadar pa hoče Jezus dve duši združiti v svojo slavo, tedaj dovoli, da si od časa do časa zaupata svoje najtišje misli in se tako vzpodbujata k večji ljubezni do Boga.” A ob tem sama pravi: “Če pa naj moja pisma store kaj dobrega, morajo biti pisana iz pokorščine.”¹⁵ Na drugem mestu z besedami predstojnice ugotavlja, da karmeličanka rešuje duše z molitvijo in ne s pismi.¹⁶

4. Molitev

Molitev v predanosti je pot do združenja z Bogom. Sveti Janez kljub vsem naporom pe-stre vsakdanjosti vedno najde priložnost za-njo. Njegova kontemplacija je bila včasih tako globoka, da je prenekateri dan izpolnjeval svoje opravke, kot da bi bil odsoten. Vendar njegova dela pričajo, da ta mali menih ni bil zamaknjen v nadnaravne globine, ker bi zemeljskega življenja ne mogel razumeti ali ga ne znal doživljati. Nasprotno; bistro, prodirno, z ljubeznijo in zanimanjem, je znal opazovati življenje. Ljubil je naravo, prizadeto je opazoval ljudi okoli sebe.¹⁷

Sveti Janez zelo rad moli v samoti pod milim nebom, zato se ni dobro počutil v hrupni in površni Andaluziji. Prava pokrajina njegovega srca je bila stroga in zadržana Kastilija. Moč molitve v naravi dokazuje tudi svojim menihom, ki so bili preveč vneti v pokori in mrtvenju tako, da je moral brzdati njihovo strogost in jim poudarjati predvsem pomen vere, upanja in ljubezni. Sredi prelepe narave jim razlaga, kako se v njej razodeva božja lepota, navaja jih k molitvi v senci dreves, ob žuborečem studencu, v zavetju skal, pod zvezdnatim nebom.¹⁸

Kar zadeva zunanje okoliščine, sveti Janez odkriva, da sta po Jezusovem nauku samo dve možnosti za molitev: v skritosti sobe ali pa

zunaj, na samotnih krajih, kot je delal Jezus, v najtišjem nočnem času. Ljudem svetuje, naj ne uporabljajo drugih načinov in obrazcev, kot jih ima v rabi Cerkev. Vse njene molitve so zaobsežene v Očenašu; ko so namreč učen-ci prosili, naj jih nauči moliti, jih je čisto gotovo naučil vsega, kar je potrebno, da nas Večni Oče usliši, saj je popolnoma poznal njegovo voljo. Naučil jih je samo sedem prošenj Očenaša. Ob drugi priložnosti jim je celo priporočil, naj pri molitvi ne govorijo mnogih besed, kajti nebeški Oče ve, kaj potrebujemo. Poudaril je le, naj vztrajajo v molitvi Očenaša.¹⁹

Sveti Janez je dobro ugotovil, da je prehod, od pretež no aktivnega duhovnega življenja, na pretežno pasivno, zaznamovan s poenostavljeno molitvijo in nezmožnostjo premišljevanja. V molitvi tudi ni iskal čutne tolažbe. Vendar vseeno meni, da duša ne gre k molitvi, da bi se utrujala, temveč da bi se sprostila. V času prehoda od nedejavne noči čutov na nedejavno noč duha pa imajo številni videnja. Sveti Janez je pri tem zelo previden, saj opozarja, da so videnja sicer lahko resnična, vendar pa tudi plod hudega in lastne domišljije. Največja nevarnost ob tem pa je, da duše izgubijo ponižnost.²⁰

Kaj pomeni molitev sveti Tereziji? Njena osnovna misel je: “**Silna je moč molitve!**”²¹ Ob tem pa je najpomembnejše zaupanje. Bogu nikdar ne zaupamo pretirano. Od njega prejmemo ravno toliko, kolikor upamo. Terezija pozna Gospodove besede sveti Mechtildi: “Resnično ti povem, zame je veliko veselje, ko ljudje pričakujejo od mene velike reči. Ne glede na to, kako veliki so v veri in v svoji drznosti, jim bom natresel veliko, ne glede na njihove zasluge. Dejansko je nemogoče, da človek ne bi prejel tega, o čemer je veroval in upal, da bo prejel od mojega usmiljenja.”²² Terezija slepo zaupa v njegovo usmiljenje. Proti vsakemu svojemu upanju ni prenehala upati.

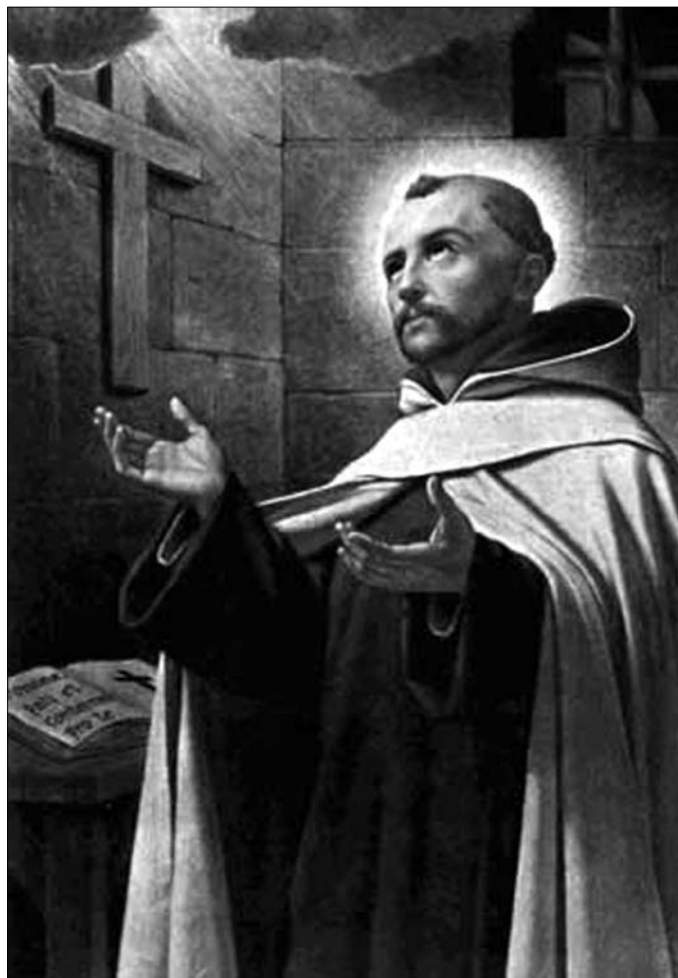
Naj to osvetlimo še z mislijo o človekovi svobodi, ki je božji dar. Človek je samozadosten, hoče delati sam, računa le nase. In Bog čaka, saj neskončno spoštuje našo svobodo in ko se mu končno prostovoljno, ponižno in z zaupanjem izročimo, ga lahko prosimo vsakršnih dobrin, saj "sam Duh prosi za nas z neizrekljivimi vzdih."

Jezus nam takrat pravi kakor slepcu iz Jerihe: "Kaj hočeš, da ti storim?" (Lk 18,41) To je stavek sužnja v tistem času. Jezus je suženj svoje ljubezni do nas, suženj naše svobode. Bolj slepo ko je zaupanje, bolj mu je všeč, zato se nam ni

treba več sramovati prosilne molitve. Duša sme tako postati drzna kot duša na sedmi stopnji Janezove mistične lestve na poti k Bogu.

Tereziji se zdi naravno, da ves dan misli na tistega, ki ga ljubi. Pravi, da ne minejo niti tri minute, da ne bi mislila nanj.²³ Enkrat se celo sprašuje, kako da bolj pogosto ne sanja o Bogu, ko vendar ves dan misli nanj.²⁴

Ko se njena molitev ukorenini v predanosti, se z njo zgodi kakor s svetim Ignacijem Lojolskim, ki je bil kontemplativen v akciji, tj. med delom združen z Bogom.²⁵ Prav to je Terezijino sporočilo ljudem dejanj, ki hre-

Sveti Janez od Križa

pene po molitvi, a morajo delati v apostolatu; moli z vsem, kar dela. Tudi njeno pisanje spominov je molitev in če Terezijinih spisov ne beremo v molitvenem ozračju, tvegamo, da njenih misli sploh ne bomo razumeli.²⁶

Terezija moli kot otrok. Otrok je preprost, kar misli, pove naravnost. Dobremu Bogu čisto preprosto pove, kar mu hoče povedati, brez lepih puhlic in on jo vedno razume. Tako izkuša svobodo v molitvi, o kateri govori sveti Janez v pasivni kontemplaciji. Ni več navezana na obliko molitve, ne išče več lepih obrazcev za posamezne prilike. Šaljivo pripomni: "Nimam poguma, da bi po molitvenikih iskala lepe molitve. Od tega bi me bolela glava, saj jih je toliko!"

"Kako blizu nam je ta svetnica, ki jo boli glava pred tolikimi molitvami. Zelo nespodobno bi bilo namreč reči tistemu, ki nas drži v naročju, naj malo počaka, da v priročniku poiščemo, kaj naj mu rečemo. Pustimo srcu, naj enostavno vre iz njega, kot je to delala Terezija."²⁷ Drzno prosi, kar ji pride na pamet, za ljubezen, za smrt iz ljubezni, za rešitev vseh duš.

"Nekega večera, ko mi srce že ni vedelo več, kako naj Jezusu še pove, da ga ljubi, in kako zelo želi, da bi bil prav povsod ljubljen, sem se žalostno domislila, da iz pekla ne bo nikoli prejel niti enega dejanja ljubezni. Rekla sem tedaj Bogu, da bi njemu na ljubo takoj šla tudi v pekel, samo da bi bil večno ljubljen tudi na tem kraju kletve. Vedela sem, da ga to ne more povečicati, saj želi le našo srečo. A kdor zares ljubi, ne pomišlja, če je treba izpovedati tisoč neumnosti."²⁸

Nikakor ne smemo misliti, da je Terezija plavala v utehah in vedno živo čutila božjo navzočnost. Pred duhovnimi vajami ob svojih redovnih zaobljubah je priznala, da ve, kaj jo čaka in šaljivo pristavila: "Jezus bo spal kot po navadi."²⁹ Občutek suhote med molitvijo pa je ne vznemirja, saj se ni darovala zato, da bi doživljala ugodje.

"Pogosto se iz globin obupa vržemo v slepo zaupanje in pravo molitev."³⁰ "Zame je molitev polet srca, pogled proti nebesom, krik spoznanja in ljubezni sredi preizkušenj in sredi veselja," izpove svetnica na svojih poslednjih straneh.³¹

Molk in ljubezen sta temelj njene molitve. Vse v sebi utiša, da bi poslušala Boga. V največji temi moli zelo počasi le Očenaš. Ob tem so jo večkrat videli s solzami v očeh. "Ljubila je Boga kot otrok, ki ljubkuje svojega očeta z neizrekljivo nežnostjo."³²

Terezija se hrani samo z resnico. Nezaupljiva je do vseh izjemnih pojavov, h katerim majhne duše ne morejo težiti. Znani so odlomki, v katerih se odločno protistavlja nekaterim držam Velike Terezije in včasih celo svetemu Janezu in tako osvobaja karmel nekakšne zavezanosti mistiki. Obenem pa se vse do konca bojuje proti strašljivi želji svojih sestra, da bi jo še živečo razglasile za svetnico.³³

Iskala je svetost, v kateri ni nobenega slepila. "Ne morem se hraniti z ničemer drugim kot z resnico. Zato si nikoli nisem želela videnj ... Raje počakam do svoje smrti."³⁴

Tudi pri svetnikih se ji upira vsakršna slovesnost. Življenje Svete družine si predstavlja čisto preprosto in ne tako kot pripovedujejo in domnevajo. Jezus prav gotovo ni delal nepotrebnih čudežev. Nato nas preseneti še glede razumevanja življenja Marije, saj ima tudi o tem lastno mnenje:

"Devica Marija je bolj mati kot kraljica. Na boljšem kot mi, je v tem, da ni mogla grešiti in da je bila brez izvirnega greha. Po drugi strani pa je imela manj sreče kot mi, saj ni imela Device Marije, da bi jo ljubila; to je toliko večja sreča za nas in toliko manjša zanj." ³⁵

Terezija ni iskala vidnih sadov svojega darovanja, svoje molitve, saj ve, da bi takoj izgubila pogum. Le ko je molila za svojega prvega grešnika, je želela znak, da se je spreobrn timeril in ga je dobila. Od takrat je njeno zaupanje brezmejno in ob tem ne išče zaslužnja

zase, pred Boga hoče priti praznih rok, v zahvaljevanju.

“Samo eno sredstvo je, ki z njim dobrega Boga tako rekoč prisilimo, da nas ne bo sodil, namreč to, da pridemo k njemu praznih rok. Kako? Zelo preprosto. Ne pridržite si ničesar! Dajte svoje dobrine v isti meri, kot jih prejimate. Varčevati ne znam. Vse, kar imam, brž razdam, da odkupujem duše. Ko bi čakala na to, da bi šele ob smrti predložila Gospodu svoje novčiče, bi v njih našel primesi, ki bi jih nedvomno morala iti odložiti v vice.”³⁶ Kdor je majhen, bo sojen izredno milo.³⁷

5. Odnos obeh svetnikov do bližnjih

Vztrajna in goreča molitev vsakodnevno rojeva njun odnos do Boga in do bližnjega. Presenetile so me njune čisto človeške, pa tako pristne in globoke vezi z bližnjimi, ki se čudovito razodevajo v številnih pismih in udejanjajo v življenju obeh svetnikov.

Odnos svetega Janeza od Križa do bližnjih je viden iz njegovega življenja. Bil je skrajno požrtvovalen, mali mož velikih del. Njegovo življenje na zunaj predvsem izgoreva v boju za prenovu karmeličanskega reda, saj ob tem doživlja hude preizkušnje. Več mesecev preživi v temnici z malo lino, v strašnem mrazu oziroma zadušljivi vročini, ob tem pa ga skrbi, da njegovi mislijo, da jih je izdal. Tudi do svojih preganjalcev - sobratov ima čudovit, evangeljski odnos.

Pomislimo, kolikokrat smo mi v skušnjavi, da bi obsojali posebno tiste, ki so se predali Bogu. Do ostalih, ki so zunaj Cerkve, smo, razumljivo, bolj velikodušni. Svojim somišljenikom ne pusti niti, da bi njegove mučitelje opravljali ali kakorkoli kritizirali. Res je Janez od Križa veliko prejel, a tudi njegova ponižna vdanost je bila izredna. Zato ga nazivajo “svetnik potrpljenja.”³⁸

Ob vsem tem piše knjige za druge, cele dneve spoveduje, bedi ob umirajočih, potuje v mrazu in pripeki, samo da ustreže bratom

in sestram v stiski, čeprav se kasneje lahko izkaže, da ni bilo take sile. Posebno v njegovih številnih pismih pa se kaže njegova ljubeča skrb za duhovno rast vseh, ki so se mu zaupali kot duhovnemu voditelju, pa tudi čisto človeška naklonjenost sije iz njih.

Sveti Janez opiše med nepopolnostmi, v katere padajo začetniki na svoji duhovni poti, tudi posebno navezanost na ljudi, ki jim pomagajo odkrivati njihovo lastno pot do Boga. Takole pravi: “Nekateri začetniki pridobijo po duhovni poti nagnjenja do drugih oseb, ta pa se pogosto porajajo iz čutnosti in ne iz duha. Kako to ločimo? Če se porajajo iz čutnosti, ne gre brez očitkov vesti in ob spominu na takšno prijateljstvo ne raste spomin na Boga. Če pa je nagnjenje čisto duhovno, se povečuje z njegovo rastjo tudi ljubezen do Boga. Čim bolj se spominja te ljubezni, tem bolj misli na Boga in tem bolj po njem hrepeni. In če raste v ljubezni do Boga, se ohlaja v drugi ljubezni, katero pozablja.”³⁹

Teološko je odnos do bližnjega kratko povzet in opisan v koristih, ki jih prinaša nedeljna noč čutov. “Iz suhot in praznot noči čutov dobi duša smisel za duhovno ponižnost. Ko vidi, kako suhotna in revna je, ji niti na misel ne pride, da bi mogla biti boljša od drugih. Iz tega se poraja ljubezen do bližnjega, saj duša druge zdaj spoštuje in jih več ne obsoja.”⁴⁰

Tudi sveta Terezija nam odkriva svoj način skrivnosti ljubezni do bližnjega.⁴¹ V rokopisu C razmišlja o prvi in največji zapovedi, ljubezni do Boga in o drugi, ki je tej enaka: “Ljubi svojega bližnjega kakor sam sebe.” (Mt 22,36-40) Razume najvišjo primerjavo “kakor sam sebe” v Stari zavezi, saj je Gospod vedel, kako zelo človek sam sebe ljubi in ni mogel od svojih ustvarjenih bitij zahtevati še večje ljubezni do bližnjega. Odrešenik se namreč še ni rodil.

Jezus pa nam da “novo zapoved”: “Ljubite se med seboj, kakor sem vas jaz ljubil,”

(Jn 13,34) in nadaljuje: "Nihče nima večje ljubezni kot ta, ki za svoje prijatelje da svoje življenje." (Jn 15,13) A to je učencem Jezus razlagal šele pri zadnji večerji. Šele po "nedopovedljivi skrivnosti evharistije", ko se jim je popolnoma razdal in so srca njegovih učencev zagorela v večji ljubezni do njega, jim je dobrotni Odrešenik z neskončno nežnostjo podaril novo zapoved.

"Gospod! Vem, da nič nemogočega ne zapoveduješ. Bolje kot jaz poznaš mojo slabost in nepopolnost. Veš, da bi nikdar ne mogla ljubiti svojih sester, kot jih ljubiš ti, če jih ti sam, Jezus, ne bi ljubil v meni. Dal si mi novo zapoved prav zato, ker si mi hotel dati to milost. Prav ta zapoved mi daje poročstvo, da hočeš ti ljubiti v meni vse, ki mi jih velevaš ljubiti."⁴²

Na njeni mali poti ni nikakršne ločitve med ljubeznijo do Boga in ljubeznijo do bližnjega. Tereziji takšno ločevanje ne pride na misel, zanjo od najzgodnejše mladosti oboje predstavlja celovitost. Bog jo ljubi zato, ker je Ljubezen, ljubezen do vseh ljudi, do vseh grešnikov. V tej ljubezni je šel do blaznosti in kot smo že tolikokrat poudarili, se ljubezen le z ljubeznijo plača. Zato želi vse ljudi privesti k Bogu, ker ljubi Boga in ljudi. Tako Terezija postane podobna Bogu, ki ljubi vse in ljubi osebno.

To sama pojasni pariški navihanki Marie-lou, svoji novinki v karmelu, edini redovnici, ki je mlajša od nje. Marie-lou ne verjame, da jo Terezija ljubi kot ljubi svoje lastne sestre. "Naše srce je ustvarjeno po podobi Boga, ki ljubi vsakogar kot da je sam na svetu. Tako tudi ljubezen, ki jo imam do svojih sester, v ničemer ne škoduje moji ljubezni do tebe. Imam posebno in celo srce za vsakega in kljub temu je vse moje srce za ljubega Boga."⁴³

Tako vidimo, da je Terezija pri vzgoji upoštevala tudi človeško potrebo po nežnosti. Njeno spoznanje ob tem je: "Teologi imenujejo redovniško življenje mučeništvo. Srce, ki

se da Bogu, zato ne izgubi svoje naravne nežnosti. Nasprotno, ta nežnost se še poveča, saj je zdaj bolj čista in bolj božja." In kakšen je ob tem njen odnos do rodnihi sester? "Nisem šla v karmel, da bi živela s svojimi sestrami pod isto streho, temveč edino le, da se odzovem Jezusovemu klicu. O, dobro sem slutila, da je življenje z lastnimi sestrami le priložnost za nenehno trpljenje, če se je človek odločil, da naravi v ničemer ne ugodil."⁴⁴

Kakšen pa je odnos obeh svetnikov do manj simpatičnih ali celo sovražnih? Sveti Janez pravi, naj se takoj, ko začutimo vzgib kake napake, zatečemo k anagogični (mistični) ljubezni proti napaki in dvignemo srce k združitvi z Bogom. Tako je tudi terezijanska predanost prepoznana kot slovito anagogično dejanje, ki človeku dovoli, da se dvigne nad ustvarjeno. Gre za tesno povezanost z božjo voljo.⁴⁵ V tem smislu je torej tudi Terezija mistik.

Terezija razume, da je popolna ljubezen do bližnjega v tem, da prenašamo napake drugih, da se nad njihovo slabostjo ne pohujšujemo in da si za zgled postavljamo njihova najmanjša krepostna dejanja. "Če ljubite tiste, ki vas ljubijo, kakšno zasluženje imate? Saj tudi grešniki ljubijo tiste, ki njih ljubijo." (Lk 6,32) "Ljubite svoje sovražnike; delajte dobro tem, ki vas črtijo ..." (Lk 6,27)

Tudi Terezija, čeprav odtrgana od sveta, okuša vsakovrstne medčloveške odnose. V samostanski družini je namreč sestra, katere poseben dar je, da ji je prav v vsem zoprna. Terezija se ne prepusti naravnim občutkom. Govori si, da ljubezen ni v čustvih, temveč v dejanjih, zato skuša za sestro, ki ji povzroča tolikšne boje, storiti vse, kar bi storila za najdražjo osebo na svetu. Zanj velika moli, ob vsakem srečanju jo priporoča Bogu in mu daruje vse njene kreposti. A samo ljubiti še ni zadosti. Ljubezen je treba tudi dokazati, zato se ji vedno prijazno nasmehne in ji izkazuje razne usluge. Zaupa nam, da včasih tudi zbe-

ži, a vendar je njena ljubezen resnična in zato prepričljiva.

Sestra, do katere Terezija ni čutila prav nobene simpatije, se zato z osuplostjo sprašuje: "Sploh ne vem, zakaj mi je Terezija tako posebno naklonjena..." Terezija nam potem to še na drug način razloži. "Bog je stvarnik vseh duš, vsaka duša je njegova posebna in enkratna umetnina. In umetnik rad vidi, če njegovo delo spoštujejo in hvalijo. Jezus, umetnik duš, je vesel, če znamo mimo vse zunanosti prodreti v notranje svetišče, ki si ga je izbral za bivališče, in občudujemo njegovo lepoto."⁴⁶

Terezija ve, da je prava ljubezen neutrudljiva. Med odmori išče družbo sester, ki so ji najmanj prijetne. Beseda in prijazen nasmeh sta dovolj, da žalostno dušo spravita v dobro voljo. Njen nasmeh je med sestrami postal legendaren. Nadnaravna ljubezen torej nima nič opraviti s čustvi. Izhaja iz volje, ki jo razsvetli milost. Vsakokrat, ko hočemo ljubiti, zares ljubimo.⁴⁷

Za svoje duše, do katerih ima posebno odgovornost, Terezija seveda veliko moli, se žrtvuje, iznajde pa tudi posebne postopke. "Prepričana sem o nekoristnosti zdravil za moje ozdravljenje. Vendar sem se domenila z ljubim Bogom, da bo to obrnil v korist ubogih bolnih misijonarjev, ki nimajo ne časa ne sredstev, da bi se zdravili. Prosim ga, naj jih ozdravi namesto mene z zdravili in počitkom, ki je zaukazan meni."⁴⁸

5.1 O duhovnem vodstvu

Sveti Janez je o duhovnem vodenju veliko in s skrbjo pisal⁴⁹ (primerjaj s tretjim poglavjem Zakaj in kako pišeta). Čeprav veliko mlajši, je bil učenec in učitelj svete Terezije Avilske in njen "sodelavec" v boju za prenovo. Bil je duhovni voditelj številnih duš, lahko pa rečemo, da to poslanstvo s svojimi spisi še danes opravlja.

Potrebo po duhovnem vodenju je takole opisal: "Zaradi noči čutov postane duša ubog-

ljiva. Prisluhne temu, kar drugi uče in želi, da bi ji pri tem kdorkoli pokazal pot. Če duša na tej poti v temni noči ne najde primerne vodnika, silno trpi. Ob tem lahko tudi nazaduje, kar je velika škoda. Ker se vedno najde kdo, ki ji v potrditev njene lastne domneve pove, da se vse to trpljenje godi po njeni krivdi, nenehoma rasteta njena muka in stiska, tako, da ji je huje, kot če bi umirala."

Terezija je brez zemeljskega duhovnega vodnika. Po vstopu v karmel je bila njena velika težava, da se ni mogla razkriti. Vzrok je morda bila tudi njena preprostost, kot je ugotovila njena sosestra. A če bi bil vzrok samo preprostost, verjetno ne bi čutila take želje po razkrivanju, saj sama pravi, da je zavljo tega hudo trpela.

Glede na opis svetega Janeza si vzrok tega trpljenja lažje predstavljamo. Res pa je tudi, da se ni imela komu razkriti, oziroma ji ni bilo dano. Zato lahko tudi v tem smislu razumemo njen vzklík:

"Koliko luči sem našla v spisih našega očeta svetega Janeza od Križa."⁵⁰ Pred vstopom v karmel je namreč spoznala patra Pichona, vendar je bil ta duhovnik kmalu potem poklican v misijone v Kanado. Že v sedemnajstem letu so ji bile besede svetega Janeza edina dušna hrana poleg evangelija. Vse knjige pozneje so ji nanesle duhovno suhoto, pa če so bile še tako lepe in ganljive.⁵¹

"Danes je to drugače, kajti četudi nisem manj preprosta, svoje misli izražam z veliko lahkoto. Kmalu po vstopu v karmel sem spoznala njega, ki naj bi bil moj duhovni voditelj. A komaj me je sprejel za svojo duhovno hčer, je že odšel v pregnanstvo. Spoznala sem ga le, da ga potem brž spet izgubim. Na svojih dvanajst pisem, ki sem mu jih na leto pisala, sem prejela en sam odgovor. Zato se je moje srce prav kmalu obrnilo na Voditelja voditeljev. Poslej me je On poučeval v tej vedi, ki jo prikriva modrim in učenim, pa jo dobrotno razodeva najmanjšim."⁵²

Sv. Terezija iz Lisieuxa

“Za pouk duš Jezus ne potrebuje ne knjig ne učiteljev. On sam, Učitelj vseh učiteljev, uči brez hrupnih besed. Nikdar ga nisem slišala govoriti, pa vendar vem, da je v meni. Vsak trenutek me navdihuje, kaj naj rečem ali kaj naj storim. Odkrijem luči, o katerih niti slutila nisem in to prav v trenutku, ko mi je takšna luč najbolj potrebna. Navadno se mi niti med molitvijo ne ponujajo tako bogate kot sredi vsakdanjih opravil.”⁵³

V samostanu so Tereziji kljub mladosti zaupali vzgojo novink. Zavedala se je pomembnosti tega dela. Lastnih družinskih izkušenj ni imela, saj je bila najmlajša.

A preden se je iztrgala svetu, pred vstopom v karmel, ji je Bog dal tolažbo, da je spoznala otroško dušo. Martinovi so sprejeli dve siroti. Terezija, ki se je ukvarjala z njuno vzgojo, ugotovi: “O, koliko duš bi doseglo svetost, če bi jih prav vodili! Jezus si želi človekove pomoči pri vzgoji duš, čeprav za svoje delo nikogar ne potrebuje.”⁵⁴

V karmelu je torej vodila novinke in ob tem pravi: “Ko mi je bilo dano, da sem stopila v svetišče duš, sem takoj videla, da naloga presega moje moči.” A v čem je skrivnost njene presenetljive učinkovitosti? Njeno pedagogiko izredno nazorno odkriva pater Sion v knjigi *Duhovni realizem Male Terezije*.

Molitev in žrtev sta njeni orožji. Z vsem zaupanjem se preda vodstvu Duha in spoštuje delo Svetega Duha v drugih. Zato se je kot neboljšen otrok vrgla Bogu v naročje, skrila obraz v njegove lase in mu rekla:

“Gospod, premajhna sem, da bi mogla hraniti tvoje otroke. Če hočeš po meni dajati vsakomur, kar mu je treba, potem napolni mojo ubogo dlan. Če jim bo hrana teknila, bom vedela, da se morajo zanjo zahvaliti tebi. Če pa bodo potožile, da je grenko, kar jim dajem, se ne bom vznemirjala. Skušala jim bom dopovedati, da jed prihaja od tebe in ne bom iskala druge.”⁵⁵

Ob spoznanju, da z lastno močjo ničesar ne zmore, se ji naloga voditi duše ne zdi več

težka. Edino, kar potrebuje, je vsak dan tesnejše združenje z Jezusom in vse drugo ji je navrženo. To upanje je ni nikoli varalo, saj pravi: "Bog mi je napolnil roko vsakič, kadar sem morala dati hrane svojim sestrām."

Predanost ima v njeni pedagogiki središčni pomen. Ko jo novinka prosi za odložitve svojega darovanja Bogu, ker je tako zelo nevredna in bi potrebovala daljšo pripravo, ji Terezija odgovarja, da za predanost ni treba doseči velike svetosti. Edina priprava za podaritev usmiljeni ljubezni je ponižno priznanje svoje nevrednosti. To je glavni pogoj, ne pa ovira!⁵⁶

To seveda najprej velja za Terezijo samo. V svoji zvestobi prvi ljubezni do Boga odkriva razsežnosti ljubezni do bližnjega: "Čimbolj sem združena z njim, tem bolj ljubim vse svoje sestre. Ko duša pusti, da jo prevzame omamni vonj tvojih dišav, ne more več hoditi sama, vse duše, ki jih ljubi, potegne za seboj. Vse to se zgodi brez prisile in brez truda, saj je naravna posledica tega, da jo ti priteguješ k sebi."⁵⁷

Nikoli pa si ni skušala pridobiti naklonjenosti novink s popuščanjem. "Dobrota se ne sme spriditi v slabost. Ko človek koga upravičeno pograja, mora ostati pri tem, ne sme se dati omehčati do te mere, da bi se žrl zato, ker je povzročil bolečino in ker vidi trpljenje in jok. Teči za prizadeto in jo tolažiti, pomeni storiti več slabega kakor dobrega. Prepustiti jo sami sebi pomeni, prisiliti jo, da se zateče k dobremu Bogu, da bo uvidela svoje napake in se ponižala. Drugače bi, če bi se navadila na tolažbo po zasluženih graji, v istih okoliščinah vedno ravnala kakor razvajeno dekletce, ki cepeta in se dere, dokler ji ne pride mama obrisat solz."⁵⁸

Nikoli ni privolila, da bi razpravljale o tem, kar je že odločeno. Včasih pa je morala nastopiti z vso skromnostjo in se poniževati tako močno, da je odkrila lastne boje in poraze ter potem končno le pridobila njihovo

zaupanje ... Ugotavlja tudi, da ji je opozarjanje dano v trpljenje, kajti "kadar človek dela po naravnem nagnjenju, je nemogoče, da bi duša, ki ji hočemo razkriti njene napake, spoznala, da napak dela."⁵⁹

Cilj vsega Terezijinega vzgojnega prizadevanja je oblikovati duše po božji podobi, "naslikati Jezusovo sliko". Ona je ob tem le čopič, ki ga uporablja umetnik. Gradila je na resnici in iskrenosti, bila odločna, dosledna in potrpežljiva. Predvsem pa je Terezija ljubila svoje novinke z vsem žarom svojega Boga vdanega srca:

"Pripravljena sem dati zanje tudi življenje. Moja ljubezen do njih je tako čista, da mi je ljubše, da tega niti ne vedo. Bog mi je dal milost, da jih nisem nikdar skušala navezati na svojo osebo. Najsvetejša dolžnost mi je bila vedno voditi jih edino le k Bogu."⁶⁰

nadaljevanje prihodnjč

Literatura:

- 1 Apostolsko pismo papeža Janeza Pavla II., Spoznanje božje ljubezni, Družina, Ljubljana 1997.
- 2 Balthasar, Hans Urs von, Terezija iz Lisieuxa, v: Kristjanova obzorja 49, 1997/3, Ljubljana 1997.
- 3 Balthasar, Hans Urs, Aktualnost Lisieuxa, v: Tretji dan 1997/10-II, Ljubljana, 1997.
- 4 Brelih, s. Elizabeta Hermina, Sveta Terezija iz Lisieuxa, rokopis, Karmel Sora.
- 5 Brelih, s. Elizabeta Hermina, Devica Marija in Mala Terezija, Šmarnice ob 100-letnici smrti Terezije Deteta Jezusa, Sora, Karmeličanski samostan, 1997.
- 6 Brelih, s. Elizabeta Hermina, Sveta Terezija Deteta Jezusa – človek upanja, Karmeličanski samostan v Sori, Ljubljana 1997.
- 7 Cigoj-Leben, Breda, življenje, delo in duhovnost svetega Janeza od Križa, v: Sveti Janez od Križa, Vzpon na goro Karmel, Družina, Ljubljana 1983.
- 8 De Meester, Conrad, Velicina Male Terezije, Ognjišče, Koper 1997.
- 9 De Meester, Conrad, Na poti s Terezijo, Salve, Nova Gorica 1997.
- 10 Dolenc, Bogdan, Kristjan pred ponudbo sekt, v: V somraku duhovnih avantur. Zbornik predavanj teološkega tečaja, 16, Ljubljana 1992.

- 11 Duhovna nauka Ivana od Križa, Karmel, Zagreb 1989.
- 12 Guitton, Jean, Občutek za resničnost, v: Tretji dan 1997/10-11, Ljubljana 1997.
- 13 Jager, Willigis, Uvod v kontemplativnu molitvu prema Ivanu od Križa, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1987.
- 14 Lafrance, Jean, Moj poklic je ljubezen, Zbirka Prenove v Duhu, Ljubljana 1993.
- 15 Leto svetnikov IV, Ljubljana 1973.
- 16 Massol, p. Romain, Poslušnost Svetemu Duhu, Kartuzija Pleterje, 1976.
- 17 Od ene Terezije k drugi: "Daj mi piti", prirejeno po pridigi J. Langforda iz l. 1984, v: Kristjanova obzorja 49, Ljubljana 1997.
- 18 Pogovor z GuYem Gaucherjem, prevedeno iz revije "Il est vivant" št.138, 1997, v: Tretji dan, 1997/10-11, Ljubljana 1997.
- 19 Poupard, Paul, Moč ljubezni v noči vere, v: Tretji dan, 1997/10-11, Ljubljana 1997.
- 20 Rupnik, Ivan Marko, Kako ravnati z zgrešenimi odločitvami; predavanje s teološkega tečaja v Ljubljani 1997.
- 21 Sicari, Antonio, Sveta Terezija iz Lisieuxa, v: Kristjanova obzorja 45, 1996/3, Ljubljana 1996.
- 22 Sion, p. Victor, Duhovni realizem Male Terezije, Ljubljana 1997.
- 23 Sveta Terezija Deteta Jezusa, Avtobiografski spisi, Karmel Sora, Ljubljana 1997.
- 24 Sveta Terezija Deteta Jezusa, Zadnji pogovori, Karmel, Sora 1997.
- 25 Sveta Terezija Deteta Jezusa, Pesmi, v: Tretji dan 1997/10-11, Ljubljana 1997.
- 26 Sveta Terezija Deteta Jezusa, Pisma, v: Tretji dan 1997/10-11, Ljubljana 1997.
- 27 Sveti Janez od Križa, Vzpon na goro Karmel, Družina, Ljubljana 1983.
- 28 Sveti Janez od Križa, Temna noč in krajši spisi, Družina, Ljubljana 1987.
- 29 Sveti Janez od Križa, Duhovna pesem, Družina, Ljubljana 1991.
- 30 Sveti Janez od Križa, živi plamen ljubezni in pesmi, Družina, Ljubljana 1991.
- 31 Štrukelj, Anton, Uvod v Avtobiografske spise svete Terezije Deteta Jezusa, Karmel SORA, Ljubljana 1997.
- 32 Wollbold, Andreas, Vse je izginilo, v: Kristjanova obzorja 49, 1997/3, Ljubljana 1997.
3. Prim. Conrad De Meester, Na poti s Terezijo, Salve, Nova Gorica 1997, 41.
4. Sveta Terezija Deteta Jezusa, Avtobiografski spisi, Karmel Sora, Ljubljana 1997, 227.
5. Prim. prav tam, 171-175.
6. Prim. Sveti Janez od Križa, Temna noč, Družina, Ljubljana 1987, 33-37.
7. Prim. s. Elizabeta Hermina Brelih, Devica Marija in Mala Terezija, Šmarnice ob 100-letnici smrti Terezije Deteta Jezusa, Sora, Karmeličanski samostan, 1997, 69.
8. Sveta Terezija Deteta Jezusa, Avtobiografski spisi, Karmel Sora, Ljubljana 1997, 168.
9. Prav tam, 196.
10. Prav tam, 13.
11. Prim. s. Elizabeta Hermina Brelih, Devica Marija in Mala Terezija, Šmarnice ob 100-letnici smrti Terezije Deteta Jezusa, Sora, Karmeličanski samostan, 1997, 70.
12. Sveta Terezija Deteta Jezusa, Avtobiografski spisi, Karmel Sora, Ljubljana 1997, 167.
13. Sveta Terezija Deteta Jezusa, Avtobiografski spisi, Karmel Sora, Ljubljana 1997, 176.
14. Jean Lafrance, Moj poklic je ljubezen, Zbirka Prenove v Duhu, Ljubljana 1993, 9.
15. Sveta Terezija Deteta Jezusa, Avtobiografski spisi, Karmel Sora, Ljubljana 1997, 225.
16. Prav tam, 215.
17. Breda Cigoj-Leben, življenje, delo in duhovnost svetega Janeza od Križa, v: Sveti Janez od Križa, Vzpon na goro Karmel, Družina, Ljubljana 1983, 22.
18. Prim. prav tam, 14.
19. Sveti Janez od Križa, Vzpon na goro Karmel, Družina, Ljubljana 1983, 356.
20. Prim. Duhovna nauka Ivana od Križa, Karmel, Zagreb 1989, 50-52.
21. Sveta Terezija Deteta Jezusa, Avtobiografski spisi, Karmel Sora, Ljubljana 1997, 215.
22. Hans Urs von Balthasar, Aktualnost Lisieuxa, v: Tretji dan 1997/10-11, Ljubljana, 57.
23. Prim. Jean Lafrance, Moj poklic je ljubezen, Zbirka Prenove v Duhu, Ljubljana 1993, 107.
24. Sveta Terezija Deteta Jezusa, Avtobiografski spisi, Karmel Sora, Ljubljana 1997, 149.
25. Prim. Jean Lafrance, Moj poklic je ljubezen, Zbirka Prenove v Duhu, Ljubljana 1993, 108-109.
26. Prim. prav tam, 22.
27. Prim. Jean Lafrance, Moj poklic je ljubezen, Zbirka Prenove v Duhu, Ljubljana 1993, 15.
28. Sveta Terezija Deteta Jezusa, Avtobiografski spisi, Karmel Sora, Ljubljana 1997, 105.
29. Jean Lafrance, Moj poklic je ljubezen, Zbirka Prenove v Duhu, Ljubljana 1993, 12.
30. Prav tam, 80.
1. Apostolsko pismo papeža Janeza Pavla II., Spoznanje božje ljubezni, Družina, Ljubljana 1997, 12.
2. Hans Urs von Balthasar, Terezija iz Lisieuxa, v: Kristjanova obzorja 49, 1997/3, Ljubljana 1997, 208.

31. Conrad De Meester, Na poti s Terezijo, Salve, Nova Gorica 1997, 47 in prim. Sveta Terezija D. J., Avtobiografski spisi, Karmel Sora, Ljubljana 1997, 216.
32. Sveta Terezija Deteta Jezusa, Avtobiografski spisi, Karmel Sora, Ljubljana 1997, 216.
33. Hans Urs von Balthasar, Aktualnost Lisieuxa, v: Tretji dan 1997/10-11, Ljubljana, 53.
34. Jean Guittton, Občutek za resničnost, v: Tretji dan 1997/10-11, Ljubljana, 63.
35. Sveta Terezija Deteta Jezusa, Zadnji pogovori, Karmel, Sora 1997, III.
36. Prim. Leto svetnikov IV, Ljubljana 1973, 17.
37. Sveta Terezija Deteta Jezusa, Zadnji pogovori, Karmel, Sora 1997, 144.
38. Prim. Breda Cigoj-Leben, življenje, delo in duhovnost svetega Janeza od Križa, v: Sveti Janez od Križa, Vzpon na goro Karmel, Družina, Ljubljana 1983, 24.
39. Sveti Janez od Križa, Temna noč in krajši spisi, Družina, Ljubljana 1987, 29.
40. Prav tam, 60.
41. Prim. Sveta Terezija D.J., Avtobiografski spisi, Karmel Sora, Ljubljana 1997, 197-200.
42. Prav tam, 198.
43. Conrad De Meester, Veličina Male Terezije, Ognjišče, Koper 1997, 12.
44. Sveta Terezija Deteta Jezusa, Avtobiografski spisi, Karmel Sora, Ljubljana 1997, 193.
45. Jean Lafrance, Moj poklic je ljubezen, Zbirka Prenove v Duhu, Ljubljana 1993, 106.
46. Sveta Terezija Deteta Jezusa, Avtobiografski spisi, Karmel Sora, Ljubljana 1997, 200.
47. Victor Sion, Duhovni realizem Male Terezije, Ljubljana 1997, 84.
48. Sveta Terezija Deteta Jezusa, Zadnji pogovori, Karmel, Sora 1997, 18.
49. Prim. Sveti Janez od Križa, živi plamen ljubezni in pesmi, Družina, Ljubljana 1991, 79-83.
50. Sveta Terezija Deteta Jezusa, Avtobiografski spisi, Karmel Sora, Ljubljana 1997, 158.
51. Prim. prav tam, 158.
52. Prav tam, 135.
53. Prav tam, 158.
54. Prav tam, 102.
55. Sveta Terezija Deteta Jezusa, Avtobiografski spisi, Karmel Sora, Ljubljana 1997, 211.
56. Prim. Victor Sion, Duhovni realizem Male Terezije, Ljubljana 1997, 89.
57. Prav tam, 36.
58. Sveta Terezija Deteta Jezusa, Zadnji pogovori, Karmel, Sora 1997, 13.
59. Prim. Sveta Terezija D.J., Avtobiografski spisi, Karmel Sora, Ljubljana 1997, 212-213.
60. Prav tam, 213 in prim. s. Elizabeta Hermína Brelih, Devica Marija in Mala Terezija, Šmarnice ob 100-letnici smrti Terezije Deteta Jezusa, Sora, Karmeličanski samostan, Ljubljana 1997, 77.